

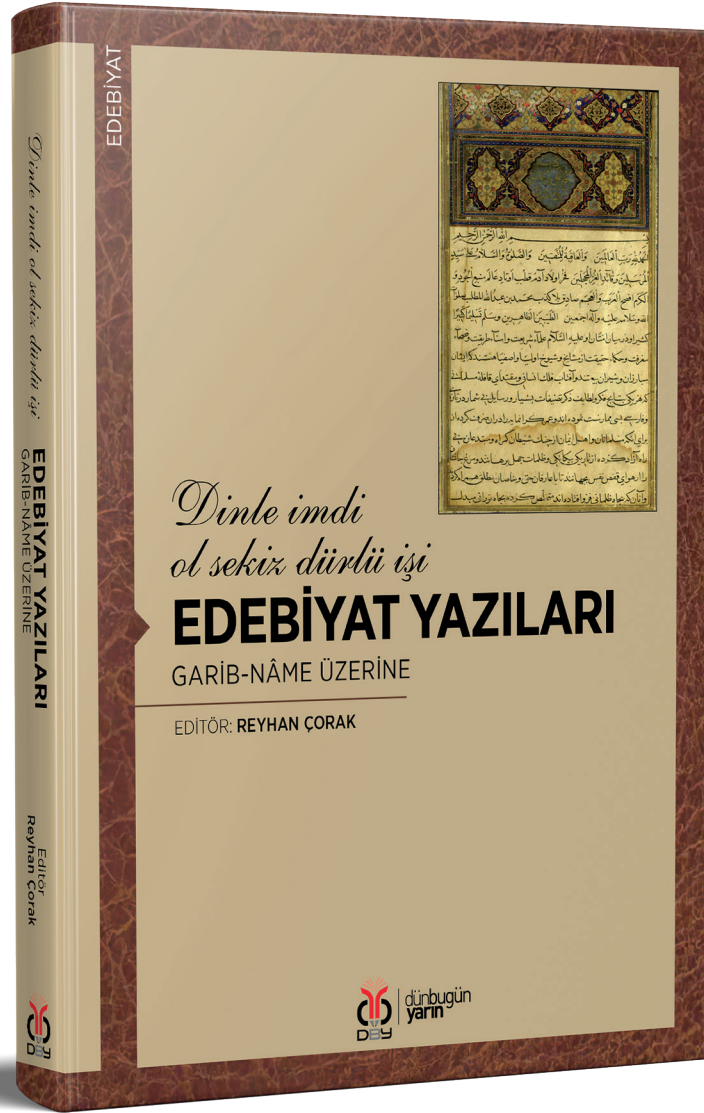

*Dinle imdi
ol sekiz dñrlü işi*

EDEBİYAT YAZILARI

GARİB-NÂME ÜZERİNE

EDİTÖR: REYHAN ÇORAK

Bu PDF dokümanı, kitabın bir kısmını içermektedir.
DBY okurları için özel olarak oluşturulmuştur.

“dün” den öğrendikleriyle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

“dün” den öğrendiklerinle
“bugün”ü yaşamak
“yarın”ları aydınlatır.

© 2021, DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI™

Tüm hakları saklıdır. Kaynak gösterilerek tanıtım amacıyla ve araştırma için yapılacak kısa alıntılar dışında, yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir şekilde kopya edilemez, elektronik ve mekanik yolla çoğaltılıp, yayımlanamaz ve dağıtılamaz.

DBY: 165
Edebiyat: 72

ISBN 978-625-7471-01-5
Sertifika No: 18188

Birinci Baskı: İstanbul, 2021

Editör:
Reyhan Çorak

Yayın Yönetmeni:
İrfan Güngörür

Dizi Editörü:
Furkan Öztürk

Baskı Hazırlık:
DBY Ajans

Baskı/Cilt:
Birlik Ozalit
(Sertifika No: 20179)

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI / Library Cataloging-in-Publication Data (CIP)

Dinle imdi ol sekiz dürlü işi

Edebiyat Yazıları: Garib-nâme Üzerine

Editör: Reyhan Çorak (Dr. Öğr. Üyesi)

İstanbul : DBY Yayınları, 2021.

261 s. ; 15,0 x 21,0 cm ___ (DBY Yayınları ; No. 165)

ISBN 978-625-7471-01-5

1- Edebiyat 2- Âşık Paşa 3- Garib-nâme

Takdim

Anadolu coğrafyasında Türk dili ile eser yazmanın henüz garipsendiği bir ortamda ansiklopedi çaığında on bin küsur beyitlik telif bir mesnevi meydana getiren Âşık Paşa, ismini Türk edebiyatı tarihine altın harflerle yazdırmış bir büyük mutasavvıf ve şairdir. Devletin resmî yazışma dilinin Farsça olduğu, ilmî eserlerin Arapça, edebî eserlerin Farsça yazıldığı, Türkçenin ise halkın arasında konuşma dili olarak yer bulduğu bir zamanda, Türk dili ile yazılan bir eser, okumuş yazmış kimselerin nezdinde itibar görmemesi bir yana hor görülüyordu. Böyle bir vasatta Âşık Paşa karşı karşıya kalacağı eleştirileri göğüsleyerek, henüz emekleme dönemindeki Batı Türkçesinin, ilim ve edebiyat eserleri için yazı dili olmasının, önünde bulunan psikolojik engelleri kaldırmada öncü bir rol oynamıştır.

Âşık Paşa, sūfî bir âlim ve şair olmanın yanı sıra aile geçmişi itibariyle de dikkatleri üzerinde toplayan bir sîmâ idi. Muhtelif dinî ve siyasî grupların egemenlik mücadelesine sahne olan Anadolu'da müesses siyasî nizamı ciddi biçimde uğraştırmış, Babailer İsyanı olarak tarihe geçmiş bir ayaklanmanın baş aktörü olan Baba İlyas'ın torunu idi. Bununla birlikte o, bu coğrafyadaki siyasî varlığı tehdit ederek bölünmenin eşğine getirmiş olan atalarının izinden gitmeyip enerjisini, aldığı manevi eğitimin de tesiriyle Anadolu'daki Müslüman

Türk varlığının birlik ve dirliğine hizmet edecek ilim ve irşad faaliyetlerine hasretmiştir. Onun akıl ve hikmete uygun olan bu tavrı, meydana getirdiği eserlerin geniş kitlelerce benimsenmesine vesile olmuştur. Oğlu Elvan Çelebi ve torununun oğlu ünlü tarih yazarı Âşıkpaşazade de soyundan gelen mutasavvıf ve bilgin kişilerdir.

Bazı eserler, müelliflerinin ismiyle adeta özdeşleşmiş durumdadır. Nasıl ki Mevlana denilince *Mesnevî*, Gülşehrî denilince *Mantuku't-tayr*, Yazıcıoğlu Mehmet denilince *Muhammediye* akla ilk geliyorsa Âşık Paşa denilince de akla ilk *Garib-nâme* gelmektedir. Sonraki dönemlerde yazılan eserlerden farklı olarak Türkçenin ilk büyük mesnevisidir ve pek çok esere kaynaklık etmiştir. *Garib-nâme*, doğrudan, Türkçeden başka dil bilmeyen halkı irşad etmek gayesiyle sade bir dille, nasihat üslubuyla yazılmıştır. Âşık Paşa yaşadığı dönemde Türkçeye önem verilmediği endişesini,

Türk diline kimesne bakmaz idi
Türlere her giz gönül akmaz idi

Türk dahi bilmez idi bu dilleri
İnce yolu ol ulu menzilleri

Bu Garib-nâme anın geldi dile
Kim bu dil ehli dahi ma'nî bile

ifadeleri ile gözler önüne sermiştir. Onun bilinçli Türkçeciliği fevkalade rasyonel, pratik ve anlaşılabilir bir amaca hizmet etmekteydi. Sözlü kültür dışında bilgi edinmesi oldukça sınırlı olan geniş halk kitlelerinin doğru bilgi ile buluşmasını sağlayacak bir yazı dili peşindeydi. Ne var ki dönemin entelektüellerinin Arapça ve Farsça yazılmayan eserlere burun kıvrıran, küçümseyen tavırlarını da hesaba katmak gerekiyordu. Durum böyle olunca,

Yol içinde birbirini yermiye
Dile bakıp manayı hor görmeye

Ta ki mahrum kalmaya Türkler dahi
Türk dilinden anlayanlar ol Hak'ı

mırsalarıyla sübut bulduğu gibi Âşık Paşa, niçin Türkçe yazdığını izah etmek mecburiyeti hissetmiştir.

Garib-nâme'nin Türk dilinin gelişimi bakımından önemi izahtan vârestedir. Eserin muhtevası ise olabildiğince geniş ve o gün için öğrenilmesinde fayda mülâhaza edilen hemen her meseleyi ele alan bir konu çeşitliliğine sahiptir. Allah aşkı, peygamber sevgisi başta olmak üzere âdâb-ı muaşeretten ibadetlere, ilme rağbet etmekten devlet yönetimine kadar altı yüze yakın konunun işlendiği bu hacimli eser, on bölüm ve her bölümün on altı bölüme ayrıldığı matematiksel bir düzene sahiptir. Ansiklopedik çaptaki büyük eserlerin, filoloji, tarih, ilahiyat... gibi bir çok disiplin tarafından çeşitli yönleri ile incelenmesi gerektiği aşikârdır. Bugüne kadar *Garib-nâme* üzerinde azımsanmayacak miktarda araştırma yayımlanmıştır. Bu nevi metinler tarihin her döneminde kendini yeniden üretme kapasitesine sahip olduklarından inceleme-araştırma faaliyetleri ile ilgili son sözün söylenmiş olması mümkün değildir. Yazıldığı dönemle ilgili Türk dil ve din tarihi araştırmaları için ilk müracaat kaynaklarından biri olan *Garib-nâme* araştırmacıların ilgi odağı olmayı sürdürmektedir. Bununla birlikte yedi asırlık bir zaman dilimi geçmesine rağmen bugünün insanına da vereceği mesajlar bulunduğundan *Garip-nâme*'nin sadece akademik alana hasredilmeyip genel okuyucuya hitap eden popüler eserlerin de teşvik edilmesi gerektiği hatırdan çıkarılmamalıdır.

Türk dinî edebiyatının bu öncü ve kurucu eserini farklı yönleri ile incelemenin ekip çalışması gerektirdiği ortadadır. İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları bölümü çatısı altında yer alan Türk İslam Edebiyatı ve İslam Tarihi bilim dallarında doktora çalışmalarını yürüten bir grup genç akademisyenin Dr. Öğr. Üyesi Reyhan ÇORAK'ın editörlüğünde meydana getirdiği elinizdeki eser böyle bir ekip çalışmasının meyvesidir. Eserde Âşık Paşa

ve *Garib-nâme*'sini tarih, edebiyat ve tasavvuf perspektiflerinden inceleyen sekiz adet makale bulunmaktadır. Sekizinci ve son makale *Garib-nâme* ile sınırlı bir bibliyografya denemesidir. Bölümümüz bünyesinde gerçekleştirilen değerli yayın faaliyeti sebebiyle İslam Tarihi ana bilim dalından, Mustafa Tekbaş, Enes Ensar Erbay, Eyüp Elkoca ve Kadir Türkmen'i; Türk İslam Edebiyatı ana bilim dalından, Sibel Özil, Ladan Amirchoupani, Emre Arvas ve Şebnem Çambel Kalço'yu ve kitabın editörlüğünü üstlenerek öğrencilerimize rehberlik eden Dr. Öğr. Üyesi Reyhan Çorak'ı tebrik ediyorum. Alanımıza doğrudan katkı sağlayacak makalelerden meydana gelen emek mahsulü bu mütevazı çalışmanın hayırlı ve bereketli neticeler husule getirmesini temenni ediyorum.

Prof. Dr. Ali Öztürk

İÜ İlahiyat Fakültesi İslam Tarihi ve Sanatları Bölüm Başkanı

Giriş

Âşık Paşa tarafından, XIV. yüzyılın ilk yarısında, Eski Anadolu Türkçesi ile yazılan *Garib-nâme*, muhteva çeşitliliği, geometrik yapısı ve sohbet üslubu ile tesir dairesi en yüksek eserlerden birisidir. Tercüme faaliyetlerinin yoğun olduğu bir dönemde telif edilmiş olması, İslam medeniyetine ait kavramların Batı Türkçesi ile ifade edilerek yeni bir kültür dili inşasına katkıda bulunması¹ ve ihtiva ettiği konular itibarıyla hem millî şuuru besleyen² hem de Anadolu'da tasavvufa dair yazılan kapsamlı ilk çalışma olması,³ eseri ayrıca önemli kılmaktadır.

Mahiyetindeki çeşitliliğin merkezinde halkın dînî, ahlâkî ve tasavvufî yönden eğitilmesi bulunmaktadır. *Garib-nâme*'nin maksadı her sınıftan insana hitab edebilmek ve "ideal insan" olabilmenin yolunu gösterebilmektir. Bir başka deyişle Türk ve müslüman olan halka hakikat ve vahdet bilincini, dînî ve tasavvufî bir bütünlük içerisinde, Türkçe aktarabilmektir.

¹ Muammer Cengiz, "Anadolu Tasavvuf Literatürü ve Düşüncesi Açısından Garipnâme", *Uluslararası 14. ve 15. Yüzyıl İslam Düşüncesinde Felsefe, Kelam ve Tasavvuf Sempozyumu Bildirileri –II-* (Ankara: Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi 2020), 187.

² Cengiz, "Anadolu Tasavvuf Literatürü ve Düşüncesi Açısından Garipnâme", 179.

³ Cengiz, "Anadolu Tasavvuf Literatürü ve Düşüncesi Açısından Garipnâme", 179.

Bu çalışma, İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi Anabilim Dalı ile Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı doktora programına kayıtlı sekiz araştırmacı tarafından oluşturulmuştur. Doktora ders dönemi sürecinde ortak çalışma fikri şekillenmiş, bir yıllık bir emek sonucunda makaleler tamamlanmıştır. Eser, *Garib-nâme* içerisinde mündemiç bulunan sekiz farklı konuyu ele almaktadır.

Dinle İmdi Ol Sekiz Dürlü İşi

İlk makale *Garib-nâme*'nin yazıldığı coğrafya ile ilgilidir. Mustafa Tekbaş tarafından kaleme alınan *Moğol İstilasası Sonrası Kırşehir ve Bir Edip Profili: Âşık Paşa* isimli çalışma, eserin yazıldığı siyâsî ve toplumsal süreci ele almış Kırşehir'in bu süreçteki sosyal, ilmî ve kültürel hususiyetleri göz önünde bulundurularak coğrafyanın edebî eserler üzerindeki etkisi ifade edilmeye çalışılmıştır. Malazgirt sonrası Türk hâkimiyetine geçen Kırşehir'in, Moğol istilâsı öncesindeki durumu ile istila sonrasındaki süreç izâh edilerek Âşık Paşa'nın hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Garib-nâme muhteva çeşitliliği münasebetiyle farklı edebî türleri de içerisinde barındırmaktadır. Meselâ Anadolu sahası Türk edebiyatında yazılan ilk mirâciye *Garib-nâme* içerisinde bulunmaktadır. Bu münasebetle *Garib-nâme*'deki *Mi'râç Anlatımının Tarihî Rivayetler Ekseninde Değerlendirilmesi* isimli çalışmayı kaleme alan Enes Ensar Erbay, Mirâç kurgusuyla tarihî kaynakların kurgusunu mukayese ederek ilk önce, edebî eser ve tarih ilişkisine değinmiş ve Âşık Paşa'nın okuyucuya ulaşma biçimini ele almıştır. Ardından *Garib-nâme*'deki İsrâ ve Mirâç hadiselerinin kronolojik çerçevesini tahlil etmiş, Mirâç'a dair mekân unsurlarını, dokuz felek temasını, akabinde gökten indirilen sofrayı ve daha sonra Hz. Peygamber'in diğer peygamberlere namaz kıldırması konularını değerlendirmiştir. Âşık Paşa'nın eserde bulunan tarihî bir bilgiye, okuyucu için, işlevsel bir hüviyet kazandırma süreci, çalışmanın temel konusunu olmuştur.

Garib-nâme, Hızır aleyhisselâma dair verdiği bilgiler açısından da önemlidir. Bu konuda Sibel Özil, *Hızır'la Çıktım Yola: Âşık Paşa'nın Garib-nâmesi'nde Hızır Aleyhisselâm* isimli bir makale hazırlamıştır. Çalışmada, Türk İslâm kültüründe Hızır (a.s) inancına dair kısa bir bilgi verilmiş, *Garib-nâme* içerisindeki ilgili kısımlar özetlenmiş, Âşık Paşa'nın Hızır (a.s)'a mürit olma süreci ile onu algılayış ve tasvir ediş biçimi izah edilmeye çalışılmıştır. Ardından Hızır (a.s) ile yapılan yolculuk ele alınıp Paşa'nın ondan ilim öğrenme üslubu yine Paşa'nın ağzından dile getirilmiştir.

Eserin tasavvufi mahiyeti üzerine Ladan Amirchoupani *Garib-nâme'de İnsanlık Dereceleri ve İnsan-ı Kâmil Tasavvuru* isimli bir çalışma hazırlamıştır. Makale, eserdeki sûfi izdüşümleri insan-ı kâmil kavramı etrafında sorgulamaktadır. Evvelâ Âşık Paşa'nın mutasavvıf kimliği üzerinde durulmuş, *Garib-nâme*'de sıkça anılan “kendini bilmek” mefhûmundan kasdın “insan-ı kâmil olmak” olduğu yönünde tespitler yapılmaya çalışılmıştır. Hikâyelerde yoğun olarak vurgu yapılan bu kavram İbnü'l-Arabî ve diğer mutasavvıfların görüşleri çerçevesinde incelenerek ayrıntılarıyla izâh edilmiştir. Nûr-i Muhammedî terimi ile ilgili açıklamalarda bulunulmuş ve eserdeki ilgili hikayelerin incelenmesine geçilmiştir. Son olarak *Garib-nâme*'de kâmil insan kavramı kullanılmaksızın insan-ı kâmil olma yollarının anlatıldığına dair bir tesbitte bulunulmuştur.

Gibb, *Garib-nâme*'nin, şekli ve ilginç tertibi itibarıyla düzenli görüldüğünü fakat muhtevasının ele alınışı bakımından sistemli olmadığını ifade eder. Ona göre, bu tür eserlerin yazılış amacı, sûfi-felsefî sistem üzerine bina edilen gerçekliğin, fizikî ve rûhî fenomenlerin temelini nasıl teşkil ettiğini örneklerle anlatmaktır.⁴

Bu değerlendirmeden hareketle Eyüp Elkoca, *Garib-Nâme'nin Sayı Sistemi Ve Varlık Alemindeki Dokuz Tabaka* isimli makalesiyle

⁴ E. J. Wilkinson Gibb, *Osmanlı Şiir Tarihi*, çev. Ali Çavuşoğlu (Ankara: Akçağ Yayınları, 1998), 1-2/124.

Âşık Paşa'nın vurgulamak istediği hususları, farklı rakamlar altında yeniden gündeme getirerek bazı konuları tekraren hatırlatma amacını güttüğünü ifade etmektedir. Sıkça tekrarlanan konulardan birinin de âlem-insan ilişkisi üzerine nazmedilen beyitler olduğu tespiti yapılmış 9. bölümün 2. kıssası üzerinden, konu örneklerle ele alınmıştır.

Nasihât-nâme veya siyâset-nâme türleri çerçevesinde de incelenebilecek olan *Garib-nâme*, muhtevasında bulunan bu türlere ilişkin birer makale ile değerlendirilmiştir.

Şebnem Çambel Kalço, *Garib-nâme'de Yer Alan Bazı Nasihat Hikâyelerinin Mantık-ı Tayr, Ahlâk-ı Alâî ve Pend-nâme'deki Yansımaları* isimli yazısında, eserin hikâyeleri üzerinden türün niteliği hakkında bir değerlendirme yapmaya gayret etmiştir. *Garib-nâme'de* yer alan hikâyelerin muhteva bakımından nasihat-nâme türü ile ilgisi tespit edilmiş *Mantık-ı Tayr, Ahlâk-ı Alâî ve Pend-nâme* gibi eserlerde bulunan örneklerle ilişkilendirilmeye çalışılmıştır.

Kadir Türkmen tarafından kaleme alınan *14. Yüzyıl Siyâset-nâme Metinlerinde Siyâset-i Şer'iyye ve Garib-nâme'deki İzdüşümü* isimli çalışmada ise eserdeki siyâset-nâme türünün muhtevasına uygun düşen ifadeler incelenmektedir. Makale, siyâset-i şer'iyye tanımlamasına dair uzun bir girişten sonra *Garib-nâme'de* bulunan yöneticinin gerekliliği, yönetici olmanın şartları, yöneticinin vasıfları gibi konulara ilişkin beyitlerin değerlendirilmesiyle tamamlanmıştır.

Sekizinci ve son makale *Garib-nâme Bibliyografyası* isimliyle Emre Arvas'a aittir. Makalede 2021 yılının Haziran ayına kadar yayımlanan bütün eserlere ulaşılmaya gayret edilmiştir. *Garib-nâme* isimliyle sınırlandırılan çalışmalar derlenmiş, listelenmiş, tasnif edilmiş ve analize tâbi tutulmuştur. Bölümler "Sempozyum ve Bildiriler, Kitap, Makale, Lisans Tezleri, Yüksek Lisans Tezleri, Doktora Tezleri" şeklinde başlıklandırılmıştır. Ayrıca bu çalışmaların yıllara ve türlere göre dağılımı grafiklerle gösterilmiştir.

Kırşehir doğumlu olan Âşık Paşa'nın kasd-ı mahsûsa ile Türkçeyi tercih ederek 10.613 beyit gibi geniş bir hacimde telif ettiği *Garib-nâme*, çok çeşitli konuları ihtiva etmesi münasebetiyle, bir nevî İslamiyetin "Türkçe yaşam kılavuzu"nu oluşturmuştur. Böylece Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin günlük dilde İslamiyeti ifade etmeleri ve sohbet konusu haline getirebilmeleri mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla eser, bu coğrafyada inşa edilmekte olan yeni kimliğin temellerine, İslamiyetin nüfuz etmesine imkan sağlamasındaki payı bakımından oldukça müstesna bir yere sahiptir.

Türk İslam edebiyatçısı ve İslam tarihçisi araştırmacıların ortak çalışmasıyla oluşturulan bu kitap, *Garib-nâme'nin* muhteva çeşitliliğini, edebî ve tarihî açıdan, tasnif ve tahlil edebilme denemesidir.

Gayret bizden neticeye erişmek daima Allah'tandır.

Reyhan Çorak
Eyüpsultan - 2021

Moğol İstilası Sonrası Kırşehir ve Bir Edip Profili: Âşık Paşa

Mustafa Tekbaş*

Öz

Kırşehir, Türklerin Anadolu'ya hâkim olmasıyla zamanla şehir kimliğine kavuşmuş Türkiye Selçuklu Devleti'nin son dönemlerinde siyasî ve kültürel anlamda önemli bir yerleşim yeri haline gelmiştir. Bu çalışmada öncelikle Kırşehir'in Malazgirt Savaşı (1071) sonrası Türk hâkimiyetine girerek mühim merkezlerden biri olmasına değinilecektir. Ardından Köseadağ Savaşı'yla (1243) başlayan Moğol istilasının şehre siyasî, sosyo-kültürel etkileri ortaya konulacaktır. Daha sonra bu tarihi gelişmelerin XIII. yüzyıl Kırşehir'inde oluşturduğu kültürel iklimde yetişmiş Türk edebiyatının önemli şahsiyetlerden Âşık Paşa'nın hayatı, edebî kişiliği ve eserleri hakkında bilgiler verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Kırşehir, Moğol İstilas, Âşık Paşa, Garip-nâme

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, mustafatekbasoglu@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-2545-301X.

Giriş

Arkeolojik bulgulara göre Kırşehir ve çevresinin geçmişi tarih öncesi dönemlere kadar dayanmaktadır.¹ Bununla birlikte Kırşehir'in Türk hâkimiyeti öncesiyle alakalı elimizde fazla bilgi bulunmamaktadır. Eldeki en önemli veri, bölgenin Bizans İmparatoru Justinianus döneminde (527-565) piskoposluk statüsünde dinî bir merkez olduğuna dair bilgidir.² İslam kaynaklarında ise Kırşehir'den ilk olarak 902-903 yıllarına ait Hacı Tura oğlu Şah Mehmed vakfiyesinde bahsedilmektedir. Vakfiyeye göre buraya Kırşehir ismini Abbasiler döneminde Anadolu'ya seferler düzenleyen Türkler vermiştir.³ Kırşehir'in önemli bir merkez haline gelmesi ve sosyo-kültürel açıdan canlı bir hayata sahip olması ise Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin bölgeye hâkimiyetiyle başlamıştır.⁴

Türk hakimiyetinin ilk yıllarından itibaren şehre Gülşehir denilmeye başlanmıştır.⁵ Bu ismin nereden geldiği konusunda birçok rivayet bulunmaktadır. Bu rivayetlerden birine göre Gülşehir ismini XIII. yüzyılın ilk yarısında Kırşehir'in iktasını elinde bulunduran ve şehrin ihyasında önemli bir yere sahip olan, Mengüceklî Muzafferüddin Muhammed vermiştir.⁶ Elvan Çelebi ise *Menâkıbu'l-Kudsiyye* adlı eserinde “*Sözlerini kabul kıldı şeyh / Kırı gülşehr kıldı geldi şeyh*” mısralarıyla, mutasavvıf ve âlim bir şahsiyet olan babası Âşık Paşa'nın şehre yerleştiğini, bu sebeple Kırşehir'in manevi

¹ Walter Ruben, *Kırşehir “İç Anadolu'da Küçük Bir Eskiçağ Şehri”*, çev: Cemal Sakallı, (Kırşehir: Kırşehir Belediyesi, 2014), 5-26.

² Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu*, Çev. Erol Üyepazarcı, dördüncü basım, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 2008), 164-165.

³ Cevat Hakkı Tarım, *Tarihte Kırşehri Gülşehri ve Babailer, Ahiler, Bektaşiler*, 3. Baskı, (İstanbul: Yeniçağ Matbaası, 1948) 8.

⁴ İlhan Şahin, “*Tarihi Süreç İçinde Kırşehir*”, II. Âşık Paşa Sempozyumu (7-9 Haziran 2001) ed. Erol Ülgen, Aygün Ülgen, (İstanbul: Beşir Kitabevi, 2008), 33.

⁵ İlhan Şahin, “*Tarihi Süreç İçinde Kırşehir*”, 34.

⁶ Cevat Hakkı Tarım, *Kırşehir Tarihi Üzerine Araştırmalar*, (Kırşehir: Kırşehir Vilayet Matbaası, 1938), 22.

Garib-nâme'deki Mi'rac Anlatımının Tarihî Rivayetler Ekseninde Değerlendirilmesi

Enes Ensar Erbay*

Öz

Edebî metinlerin tarihle kurdukları bağ, çoğunlukla verilmek istenen ders ve mesajı yönelik; tarihî bilginin araç, oluşturulan metnin asıl gaye olduğu bir profil çizmektedir. Metinlerin tabii yapılarının bir gereği olarak izlenen bu yöntem, Âşık Paşa'nın *Garib-nâme* isimli eseri üzerinde incelenmeye çalışılmış ve Mi'rac hâdisesi özelinde tarihî rivayetlerin, müellifin tasvirinde nasıl şekillendiğine odaklanılmıştır. Zaman, mekân ve olay unsurları etrafında tematik bir prensiple tarihe konu olan temel meselelere değinilerek, oluşturulan metnin yapısı ve müellifin tarihi algılama biçimi keşfedilmeye çalışılmıştır. Bu makalede, temel İslâm tarih ve hadis kaynakları özelinde bir edibin Mi'rac hâdisesi çerçevesinde tarihî bilgiyi işleme becerisi irdelenmiş ve tarihî bilginin aktarımında kullanılan temel argümanların üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Tarih, Rivayet, Mi'rac, Garib-nâme.

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, ensarerbay@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-4518-2392.

Giriş

Arşivlerin, kroniklerin ve ‘tarih tutmak’ için oluşturulmuş eserlerin yanı sıra, edebî metinler de tarihin kaynağı olarak değerlendirilebilir. Edebî eserler, doğrudan tarihî bilgiyi sunmak, görüntüyü çizmek için oluşturulmasa da eserin tasvir edilme biçimi, oluşturulmasına öncülük eden âmiller, müellifin fikir dünyası ve hatta muhatap kitlenin algı çepi hakkında fikir edinebileceğimiz, çıkarımlarda bulunabileceğimiz izler taşımaktadır. Hz. Peygamber’in Mi‘rac’ı, edebiyat ve tarih disiplinlerine konu olan, iki alanın farklı biçimde sunduğu, değerlendirdiği bir vâkıdır. Muhteviyatı itibarıyla hâdis, özellikle edebî eserlerde edibin tasarrufuna imkân sağlamaktadır. Erken Osmanlı devrinin ilk eserlerinden olan *Garib-nâme*, mevcut konjunktürde edebî, dinî ve tarihî kimliğin saptanabilmesi hususunda mühim veriler sunmaktadır. Halkın dinî ve ahlâkî terbiyesine katkı sağlamak amacıyla Türkçe kaleme alındığı bilinen *Garib-nâme*’nin¹ eğitici bir yönünün olduğu anlaşılmaktadır. Yaşadığı süreçte şeyhlik vazifesini icrâ eden, ayrıca vefatından kısa bir süre sonra da önemli bir velî nazarıyla bakılan Âşık Paşa’nın,² *Garib-nâme* isimli eserinin halk nezdinde tesirli olduğu düşünülebilir. Bu açıdan onun muhteviyatının, halkın havsalasından bağımsız olmadığı, hatta bu doğrultuda oluşturulduğu sonucu çıkarılabilir. Mezkûr algı dünyasını merkeze alan müellif, dinî ve edebî sunumunu da bunun üzerine inşâ etmiş; özellikle Mi‘rac hâdisesini, verilecek mesajın odağında ele almıştır. Müellifin Mi‘rac sonrası farz kılınan beş vakit namaz üzerinde uzunca durması,³ salt bir izâh ve gayretten ziyâde, verilmesi istenen mesajın çerçevesinde değerlendirilmelidir.

¹ Günay Kut, “Âşık Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, erişim: 20 Kasım 2020, <https://islamansiklopedisi.org.tr/asik-pasa>.

² Ahmet Yaşar Ocak, “Oğlu Elvan Çelebi’ye Göre Türk Tasavvuf Tarihinin Önemli Siması: Âşık Paşa”, *XX. Ahilik Bayramı Kongresi Tebliğleri ve Esnaf ve Sanatkarların Sosyo-Ekonomik Meselelerinin Tartışıldığı Panel Tebliğleri*, Kırşehir 1984, s. 78.

³ Âşık Paşa, *Garib-nâme*, haz. Kemal Yavuz, (İstanbul: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları, 2000), II-2/517-521.

Hızır’la Çıktım Yola: Âşık Paşa’nın Garib-nâme’sinde Hızır Aleyhisselâm

Sibel Özil*

Öz

Efsânevi kişiliği ve bilge kul portresi ile hemen her kültürde güçlü bir varlık gösteren Hızır aleyhisselâmın, Türk İslam kültürü içerisinde son derece önemli bir konuma sahip olduğu bilinmektedir. Bu önemli konum, bir kısım halk inançlarında kendisini gösterirken haiz olduğu etki de tasavvufî ve edebî eserlerde hissedilmektedir. Hızır (a.s) ile karşılaşmalar, yapılan yolculuklar ve yaşanan olağanüstü hâdiseler müellifler tarafından kaleme alınarak günümüze aktarılmıştır. 14. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden Âşık Paşa da Hızır (a.s) ile münâsebeti bulunan isimlerden birisidir. Çalışmada, Âşık Paşa’nın *Garib-nâme* adlı eserinde yer alan Hızır (a.s) ile ilgili bilgiler incelenecek, müellifin Hızır’la (a.s) yolculuğunu tasvir ettiği noktalar üzerinde durulacak ve rivâyet edilen kıssalar, Türk İslam kültürü içerisindeki Hızır inancı çerçevesinde değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Hızır, Âşık Paşa, Garib-nâme.

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, k.sibelozil@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-3015-1454. Çalıştığı Kurum: Yalova Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi.

Giriş: Türk İslam Kültüründe Hızır (a.s) İnancına Kısa Bir Bakış

Türk İslam medeniyetinde Hızır kültü, kökleri Kur'an-ı Kerim'e dayanan,¹ Gılgamış Destanı, İskender Efsânesi ve Yahudi Hikâyesi ile gelişen,² etkisi geçmişten günümüze kadar devam etmiş kuvvetli bir inançtır. Öyle ki bu telakki, hadis ve tarih kitaplarından çıkıp zamanla tasavvufî ve edebî çevrelerde işlenir olmuş, halk inançlarına sirâyet etmiştir.³ Hızır (a.s) kimliği, yaşayıp yaşamadığı, veliliği/peygamberliği üzerine çokça tartışmalar yapılmış ve fakat en nihâyetinde onun Allahu Teâlâ tarafından vazifelendirilmiş ve birtakım olağanüstü güçlerle donatılmış bilge bir kul olduğu sonucuna varılmıştır.

Hızır telakkisi varlığını Ahmed Yesevi, Yunus Emre ve Mevlâna zamanında hissettirmeye başlamış;⁴ sonrasında, menkıbevî eserler ve kahramanlık hikâyelerinde Hızır (a.s)'a ait kıssalara rastlanmıştır.⁵

Türk İslam inancında Hızır (a.s)'ın portresi ve vasıflarına kısaca bakılacak olursa onun; bazen bir dilenci, bazen muhtaç bir ihtiyar, bazen yüzü nikaplı bir fetâ, bazen yüzü açık bir civan, boz atlı, yeşil kıyafetli, âb-ı hayatı bulup içtiği için ölümsüz, iyilik timsali, darda kalmışların imdadına yetişen, haksızlığa uğrayanlara yardım eden bir zât olarak karşımıza çıktığı görülmektedir⁶ ki kültürümüze

¹ bk. el- Kehf 18/60-82.

² Pertev Naili Boratav, *Türk Mitolojisi Oğuzların-Anadolu, Azerbaycan ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi* (Ankara: Bilgesu, 2012), 77-78; Neslihan Soruklu, *Hızır Kültü: İnanışlarda ve Sözlü Edebiyatta Hızır* (Muğla: Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, 2018), 49; Anna Krasnowolska, "Kezr", *Encyclopædia Iranica* (Erişim: 01 Ocak 2021). Söz konusu gelişimin beslendiği kaynakları, kronolojiye bağlı kalmaksızın kıssanın yorumlanmasında istifade edilen unsurlar olarak değerlendirmek gerekmektedir.

³ Ayrıntılı bilgi için bk. Ahmet Yaşar Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü* (İstanbul: Kabaalçı Yayıncılık, 2012), 19-39.

⁴ Süleyman Uludağ, "Hızır", *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Erişim 23 Ekim 2020).

⁵ Ayrıntılı bilgi için bk. Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, 19-39.

⁶ Ocak, *İslam-Türk İnançlarında Hızır yahut Hızır-İlyas Kültü*, 118-119.

Garib-nâme'de İnsanlık Dereceleri ve İnsan-ı Kâmil Tasavvuru

Ladan Amirchoupani*

Öz

14. yüzyıl mutasavvıf şairlerinden olan Âşık Paşa, kendi geçirdiği manevi yolculuğunun sonucunda elde ettiği manevi tecrübeleri genel bir mürşit edasıyla, nasihat-nâme türü çerçevesinde hikâye ederek *Garib-nâme* mesnevisinde sunmuştur. Bütün konularının ekseni insan üzerinde olan bu eserde kendini bilmek, nefsi tezkiye etmek ve güzel ahlak sahibi olmak hedeflenmektedir. Âşık Paşa, insan-ı kâmil olan Hz. Peygamberi ve onun vekilleri olan enbiyâ ile evliyânın mevkilerini belirginleştirmekte, ahlakın kemâle erme sürecinin bu takibe dayalı olduğunu anlatmaktadır. Bu çalışma, tasavvufî bakış açısıyla, *Garib-nâme*'de insan-ı kâmilin nasıl tasvir edildiğini, onunla ilgili kullanılan kavramları, kâmil insanların mertebelerini, insanı kemâle ulaştıran huyları ve sebeplerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Ahlak, İnsan-ı Kâmil, Âşık Paşa, *Garib-nâme*.

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, ladan.amirchoupani@gmail.com, ORCID ID: 0000-0003-3673-9475.

Giriş

Kırşehir’de, dünyaya gelen Âşık Paşa (H.670/M.1272), Ebü’l-Vefâ Hârizmî’nin, Horasan’dan Anadolu’ya göç etmiş ve Bâbâiler isyanı ile tanınmış dervişlerinden, Baba İlyas’ın torunudur. Ailesinden dolayı, erken yaşlardan itibaren, dinî-tasavvufî bir eğitimle yetişen Âşık Paşa, Süleymân-ı Kırşehrî ve Baba İlyas’ın halifelerinden Şeyh Osman’dan ders almıştır. Âşık Paşa’nın hangi tarikata bağlı olduğu net bir şekilde kayıtlı olmamakla birlikte Sadettin Nüzhet Ergün tarafından Bektaşî olduğu, bazı araştırmacılar tarafından ise hocası Süleyman Türkmanî’nin Mevlevî olmasından dolayı Mevlevî olduğu düşünülmektedir. Ancak oğlu Elvan Çelebi’nin *Menâkıbü’l-Kudsiyye* isimli eserinden anlaşıldığı üzere Âşık Paşa, dedesinin tarîki olan Vefâiyye’ye mensup bir mutasavvıftır.

Mustafa Kara’nın görüşüne göre, Selçuklular zamanında Anadolu’da üç celâlî olay ve beraberinde gelen üç cemâlî zuhurat vardır; Celâlî tecelliler; Batı’dan gelen Haçlılar, Doğu’dan gelen Moğollar ve Anadolu’da zuhûr eden Babaîler. Sufi yorumuna göre celâlî ve cemâlî tecelliler birbirinden kopuk değildir. ‘Gören göz’ celâlî içre cemâlî, cemâlî içre celâlî görebilir. Celâlî tecellilerin alternatifi olarak aynı yüzyıllarda bu topraklar üç büyük gönül adamı ile cemâlî tecelliyi yaşamıştır. Batı’dan, Endülüs’ten İbn Arabî ve Doğu’dan, Belh’ten Mevlânâ Celaleddin Rumî gelmiş Anadolu’da Yunus Emre yetişmiştir.¹ *Garib-nâme*’de Âşık Paşa’nın, Anadolu tasavvufunu güçlendiren bu üç ilahî mevhîbeden beslenmiş olduğu görülmektedir. O da tıpkı Yunus Emre gibi, devrin yaygın edebî dili olan Farsça ile yazmak yerine Türkçeyi tercih etmiştir. Şiirlerin tasavvufî muhtevası ve Türkçenin şiirde kullanım biçimi, Raif Yelkenci ve Sadettin Nüzhet Ergün gibi bazı araştırmacıları, Âşık Paşa ve Yunus Emre’nin aynı kişi olduğu yanlına sürüklemiştir. Konu Abdülbâkî Gölpınarlı tarafından

¹ Mustafa Kara, *Metinlerle Osmanlılarda Tasavvuf ve Tarikatlar* (Sır Yayıncılık, İstanbul, 2004), 56-57.

Garib-Nâme’nin Sayı Sistemi ve Varlık Alemindeki Dokuz Tabaka

Eyüp Elkoca*

“Ol getürdi yoğ iken bu âlemi
Ol bitürdi âlem içre Âdemi
...
Âlemi bu âdemide gizledi
Ehl-i dâniş geldi anı izledi”

Öz

Anadolu’nun kültür ve düşünce tarihi içerisinde önemli bir yere sahip olan Âşık Paşa’nın *Garib-nâme* adlı eseri, muhtevasında kullandığı sayı sistematiği açısından dikkat çekmektedir. Toplamda on bölümden oluşan ve her bölümünde on ayrı kısma bulunan eserin bu yapısı okuyucusuna hem hikmetlerle dolu olduğu izlenimi vermekte, hem de anlatılanların akılda kalıcılığını artırmaktadır. *Garib-nâme*’de yer alan bu özelliğin ve muhtevadaki dinî-kültürel öğelerin niçin ve nasıl kullanıldığı incelendiğinde, insanları eğitime amacına matuf bu eserin doğrudan bir bilgi aktarımı yerine bir takım bağlantılardan esinlenerek formüle edildiği görülmektedir. Muhteva itibarıyla tekrar edilen bölümlerin farklı sayılar üzerinden yeniden işlenmesi, rakamların temsil ettiği anlam

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, e.elkoca@hotmail.com, ORCID ID: 0000-0002-9224-965X

katmanlarından ziyade müellifin vurgulamak istediği hususları farklı rakamlar altında yeniden gündeme getirmek ve bazı konulardan tekrar tekrar bahsetme amacını güttüğü izlenimini vermektedir. Bir başka deyişle eserde çeşitli rakamlar altında pek çok konudan bahsediliyor olsa da zaman zaman farklı sayılar altında aynı konunun çeşitli vecheleri ele alınmaktadır. Sıkça tekrarlanan bir konu olarak alem-insan ilişkisi üzerine nazmedilen beyitler eserin muhtelif yerlerinde bulunmaktadır. 9. bölümün 2. kıssası bu temanın muhteva bakımından oldukça geniş işlendiği kısma güzel bir örnek oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Garib-nâme, Sayı Sistemi, İrşat, Alem, Varlık

Giriş

Bir müellif, kaleme almış olduğu eserle mesajını paylaşmaya çalışırken farkında olarak veya olmayarak içinde yaşadığı çağın duygu ve düşünce dünyasını da aktarır. Bu yönüyle müellif sadece bir birey olarak değil; içinde bulunduğu evrenin bir parçası olarak bizlere seslenmiş olur ve bu sesleniş o günden günümüze zamanın değiştirdiklerini ve değiştiremediklerini görmemizi sağlar. Yazarın uzun vadede, okuyucuların kimler olacağını tahmin etmesi mümkün olmasa da eseri okuyanlar yazarının nasıl bir dünyada yaşadığını hayal edebilirler.

XIII. yüzyılda Horasan'dan Anadolu'ya gelerek Amasya'ya yerleşmiş olan Ebü'l-Beka Şeyh Baba İlyas b. Ali'nin torunu olan Âşık Paşa, Anadolu'daki siyasi hareketlerin içerisinde yer alan bir ailenin ferdi olarak dünyaya gelmiştir. Aileden gelen bir tasavvuf kültürüne sahip olan ve Anadolu tasavvuf edebiyatında oldukça önemli bir yer tutan Âşık Paşa'nın *Garib-nâme*'si gerek muhteva gerekse eserini üzerine bina ettiği sistem olarak kendine has bir üsluba sahiptir. Her şeyden önce okuyucuyu formüllerle dolu bir yolculuğa davet eder. Bu yolculukta ilk göze çarpan husus, eserin on bölümden oluşması ve her bölümün on ayrı kıssadan bahsediyor olmasıdır. En az yüz ayrı konunun işleneceği anlaşılan bu esere, daha yakından bakıldığında,

Garib-nâme'de Yer Alan Bazı Nasihat Hikâyelerinin Mantku't-Tayr, Ahlâk-ı Alâî ve Pend-nâme'deki Yansımaları

Şebnem Çambel Kalço*

Öz

Âşık Paşa'nın *Garib-nâme* isimli eseri, 14. yüzyıl Anadolu sahasında yazılan ilk büyük telif mesnevidir. İnsanlara İslâmî yaşayışı öğretmek amacıyla yazılan *Garib-nâme*, on bâb ve yüz hikâyeden oluşmaktadır. Nasihat muhtevalı olan bu hikâyeler, Gülşehrî'nin *Mantku't-Tayr* 'i, Kınalızade Ali Efendi'nin *Ahlâk-ı Alâî*'si ve Güvâhî'nin *Pend-nâme*'si gibi diğer nasihat-nâmelerle, özellikle muhteva açısından pek çok benzerlik göstermektedir. Bununla birlikte Anadolu'da yazılan diğer nasihat-nâmeler muhteva olarak değerlendirildiğinde siyasi, dinî, ahlâkî, tasavvufî, ilmî, ve çocuk eğitimi gibi ele alınan konuların iç içe olduğu görülmektedir. Meselâ dinî ve tasavvufî denilebilecek bir nasihat-nâme, çocuk eğitimiyle alakalı, ahlâkî ve sosyal konuları ele alan başka bir nasihat-nâme ise ekonomik hayata dair pek çok öğüt ihtivâ edebilmektedir. Nasihat-nâmelerde hikâyenin asıl amacı nasihat vermek olduğu için zaman, mekan veya diğer hikâye

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, sebnem.cambel@hotmail.com.tr, ORCID ID: 0000-0002-1844-318X.

unsurlarından ziyade olay örgüsü ön plandadır. *Garib-nâme* hikâyelerinin de muhteva bakımından nasihat-nâme türüne dahil edilebileceği düşünülmektedir. Bu çalışma eser içerisinde yer alan hikâyelerin nasihat-nâme türüne dahil edilebilecek kısımlarının tespiti ve tasnifi üzerinedir.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Garib-nâme, Nasihat Hikâyeleri, Mantuku't-Tayr, Ahlâk-ı Alâî, Pend-nâme

Giriş

Nasihat-nâme, Arapça “nasihat” ve Farsça “nâme” kelimelerinin birleşiminden oluşmakla birlikte, insanlara yol göstermek ve öğüt vermek maksadıyla yazılan manzum veya mensur eserlere denilmektedir.¹ Nasihat muhtevalı bu eserlere pend-nâme, bahr-ı nasâyih, ahlak-nâme, te'dib-nâme, ibret-nâme, ayîne-i nasihat ve öğüt risalesi gibi isimlendirmeler de yapılmaktadır.² Nasihat-nâmeler, İslamiyet ve tasavvufu temel alarak toplumu bilgilendirmeyi ve uyarmayı amaçlamaktadır. Ayrıca ders verme, öğüt verme, öğretme, nutuk çekme, salık verme, yol gösterme, vasiyet etme, vaaz verme gibi işlevleri de vardır.³ Nasihat-nâmeler, manzum olarak yazılmakla birlikte mensur örnekleri de bulunmaktadır. Manzum örneklerde çoğunlukla mesnevi nazım şekli kullanılmıştır. Bununla birlikte diğer nazım şekillerinin kullanıldığı eserlere de rastlanmaktadır.⁴ Nasihat-nâmelerde -dinî, ahlâkî, tasavvufî, ilmî, sosyal hayat gibi- işlenen konular birbiriyle iç içedir. Dolayısıyla bu eserleri konuları itibarıyla ve öğretmek

¹ Ferit Devellioğlu, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat* (Ankara: Aydın Kitabevi, 2013), “Nasihat”, 947.

² Rıdvan Canım, *Divan Edebiyatında Türler* (Ankara: Grafiker Yayınları, 2010), 181.

³ Selim Emiroğlu, *Türkçe Manzum Nasihat-nâmelerin Eğitim Değeri Üzerine Bir İnceleme* (Konya, Selçuk Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Doktora Tezi, 2010), 3.

⁴ Yusuf Ziya Sümbüllü, “Türk-İslam Kültüründe Nasihatnâme İçerikli Eserlere Genel Bakış”, *Türk-İslam Dünyası Sosyal Araştırmalar Dergisi* 2/2 (Mart 2015), 2.

XIV. Yüzyıl Siyâset-nâme Metinlerinde Siyâset-i Şer'iyye ve Garib-nâme'deki İzdüşümü

Kadir Türkmen*

Öz

Âşık Paşa, Anadolu'nun en buhranlı günlerinde yaşamış bir ilim adamı, şair ve mutasavvıftır. Onun yaşadığı dönemde Anadolu'da merkezi otorite kaybolmuş, aynı dinden ve kandan olmalarına rağmen birbirleriyle mücadele eden yerel idareler ortaya çıkmıştır. Âşık Paşa, Anadolu'daki keşmekeşliğin farkına vararak *Garib-nâme* adlı eseriyle coğrafyadaki düzensizliği sona erdirecek bir çıkış yolu aramaya koyulmuştur. O, işe kargaşanın ortadan kaldırılması için güçlü bir hükümdarın olması gerektiğinden başlayarak bu hükümdarın sahip olması gereken vasıfları tek tek sıralamıştır. Âşık Paşa'ya göre yönetici asil, akıllı, kudretli, sabırlı, merhametli, ilim sahibi, alçak gönüllü ve halîm olmalıdır. Âşık Paşa'nın, asaletiyle idareci olacak, akılla muhtemel tehlikeleri ön görecektir, kudretiyle otoritesini tesis edecek ve diğer nitelikleriyle de halkını bir arada tutacak bir hükümdar portresi çizmeye çalıştığı *Garib-nâme*'si, bu yönüyle -her ne

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İslam Tarihi Anabilim Dalı, k_turkmen@outlook.com, ORCID ID: 0000-0002-1316-1984. Çalıştığı Kurum: İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

kadar bu türe ait bir eser olmasa da- bir siyâset-nâme olarak karşımıza çıkmaktadır. Âşık Paşa'nın *Garib-nâme*'sinde siyâset-nâme türüne taalluk eden konular eser içerisinde dağınık hâlde bulunmaktadır. Bu çalışmada *Garib-nâme*'deki siyâset-nâme konuları ile Âşık Paşa'nın yaşadığı ve eserini tamamladığı dönem olan XIV. yüzyıldaki siyâset-nâmeler, *Garib-nâme* zemininde karşılaştırılmalı olarak ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Âşık Paşa, Garib-nâme, Siyâset-nâme, Nasihat-nâme, Siyâset-i şer'iyye.

Giriş

Siyâset-i Şer'iyye (*fıkah kitaplarındaki kısa adıyla siyaset*),¹ “Hükümdarın, halkın menfaatine olacak ve dine en uygun şekilde uygulanacak düzenlemeler ihdas etmesidir.”² Dolayısıyla siyâset-i şer'iyye, dine aykırı olmayacak şekilde yasalar çıkarma yetkisini içerdiği gibi, “şeriat vasıtasıyla, şeriata göre yönetmeyi” de ifade etmektedir.³ İdarecilerin, sahip oldukları bu gücü “halkın maslahatına ve dine en uygun şekilde” kullanması için âlimin, şairin, mutasavvıfın, filozofun idare, ahlâk, adalet gibi konularda yöneticilere verdiği nasihatleri ihtiva eden, kökleri çok eskilere dayanan, *siyâset-nâme* adında, dinî ve ahlakî eserler kaleme alınmıştır.⁴

¹ Asım Cüneyd Köksal, *Fıkah ve Siyaset Osmanlılarda Siyâset-i Şer'iyye* (İstanbul: Klasik Yayınları, 2020), 33.

² Ebu'l-Hasan Ali b. Muhammed Mâverdî, *Teshîlü'n-nazar ve ta'cilü'z-zafer fi ahlâki'l-melik ve siyâseti'l-mülk* (Beyrut: Dâru'n-Nehdati'l-Arabiyye, 1981), 148.

³ Köksal, *Fıkah ve Siyaset*, 32-33.

⁴ Siyâset-nâme türü için bk. Agâh Sırrı Levend, “Siyaset-nâmeler”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 10/ (01 Ocak 1963), 167-194; Agâh Sırrı Levend, “Ümmet Çağında Ahlâk Kitaplarımız”, *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten* 11/ (01 Ocak 1964), 89-115; Hamilton A. R. Gibb, *İslam Medeniyeti Üzerine Araştırmalar*, çev. Kadir Durak vd. (İstanbul: Endülüs Yayınları, 1991), 77-78; Ahmet Uğur, *Osmanlı Siyâset-Nâmeleri* (İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2001), Giriş bölümü; Hasan Hüseyin Adaloğlu, “Siyasetnâmeler'in Klasik Kaynakları”, *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*

Garib-nâme Bibliyografyası

Emre Arvas*

Öz

Anadolu'da Türk dilinin gelişmesinde ve yerleşmesinde önemli mihenk taşlarından olan Garib-nâme, 10.613 beyitten müteşekkil olup Âşık Paşa tarafından 1330 yılında kaleme alınmıştır. Garib-nâme'nin yazılışının 690. yılında eserin birçok nüshası tespit edilmiş olup yeni nüshalarda bulunmaya devam etmektedir. Garib-nâme üzerine yapılan akademik çalışmalar, 20. yüzyılda yok denecek kadar az iken 21. yüzyılın ilk yıllarından itibaren büyük bir yükseliş kaydetmiş günümüzde her yıl artan bir ivme kazanmıştır. Bu çalışmada Garib-nâme üzerine yapılmış olan akademik çalışmaların bibliyografik bilgisine yer verilmiş olup konu itibarıyla dikkat çekici olan çalışmalar da kısaca tanıtılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Edebiyatı, Bibliyografya, Garib-nâme.

* Doktora öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk-İslam Edebiyatı Anabilim Dalı, emrearvas78@gmail.com, ORCID ID: 0000-0001-5185-4856.

Giriş

Garib-nâme, konu çeşitliliği ve dilinin sadeliği itibariyle Türk edebiyatının günümüze kadar ulaşan en değerli eserlerinden biridir. Eser üzerine birçok çalışma yapılmasına rağmen hala hakkında söylenecek çok fazla söz bulunmaktadır. Telif bir eser olan Garib-nâme 10.613 beyitten müteşekkildir. Mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Âşık Paşa, döneminde Arapça ve Farsçaya olan rağbete rağmen eserini Türkçe yazmayı tercih etmiştir. Mesnevi, günümüz insanının kolaylıkla anlayabileceği bir dile sahiptir. Eserin yurt içi ve yurt dışında birçok nüshası bulunmaktadır. Bu nüshalar üzerine yapılan çalışmalar hala devam etmektedir. Kemal Yavuz'un TDK tarafından yayımlanan "Âşık Paşa Garib-nâme" adlı çalışmasının giriş kısmında, eserin; 85'i yurt içi, 35'i yurt dışı kütüphanelerinde olmak üzere toplam 116 nüshasının olduğu ifade edilmiştir.¹ Daha sonrasında ise; "Nevzat Kaya, Âşık Paşa Garib-nâme'sinin Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Nüshaları"² ve Bilal Aktan, Garib-nâme'nin Bilinmeyen Yeni Bir Yazması" başlıklı makalesinde Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesinde bulunan "Vikâye Tercümesi" adlı manzum bir fıkıh kitabının sonunda 598 beyitten oluşan yeni bir nüshanın tespit edildiği bilgisi yer almaktadır.³

"On bölümden meydana gelen eserin her bölümünde on kıssaya yer vermesi ve bölümden bölüme genişleyerek, bir nizam içinde gitkiçe açılması Garib-nâme'nin en dikkat çekici özelliğidir. Bu açıdan bakılınca eserdeki konular da birbiri ardından açılıp genişlemektedir. Bunu bölümleri takip edip her bölümü on ile çarptığımız takdirde (1 0+20+30+40+50+60+70+80+90+100=) Garib-nâme'nin en azından

¹ Kemal Yavuz, "Âşık Paşa Garib-nâme I/1" (İstanbul: Türk Dil Kurumu Yayınları 2000), LVI.

² Nevzat Kaya, "Âşık Paşa Garib-nâme'sinin Süleymaniye Kütüphanesinde Bulunan Nüshaları", II. *Âşık Paşa Sempozyumu Bildiriler*, 7-9 Haziran 2001.ed. Erol Ülgen, Aygün Ülgen (Kırşehir: Beşir Kitapevi, 2008) 135-144.

³ Bilal Aktan, "Garib-nâme'nin Bilinmeyen Yeni Bir Nüshası", *Akademik Araştırmalar Dergisi* 30 (2006), 171.

Dinle imdi ol sekiz dürlü isî

EDEBİYAT YAZILARI

GARİB-NÂME ÜZERİNE

Kırşehir doğumlu olan Âşık Paşa'nın kasd-ı mahsûsa ile Türkçeyi tercih ederek 10.613 beyit gibi geniş bir hacimde telif ettiği *Garib-nâme*, çok çeşitli konuları ihtiva etmesi münasebetiyle, bir nevî İslamiyetin "Türkçe yaşam kılavuzu"nu oluşturmuştur. Böylece Anadolu coğrafyasında yaşayan Türklerin günlük dilde İslamiyeti ifade etmeleri ve sohbet konusu haline getirebilmeleri mümkün hale gelmiştir. Dolayısıyla eser, bu coğrafyada inşa edilmekte olan yeni kimliğin temellerine, İslamiyetin nüfuz etmesine imkan sağlamasındaki payı bakımından oldukça müstesna bir yere sahiptir.

Türk İslam edebiyatçısı ve İslam tarihçisi araştırmacıların ortak çalışmasıyla oluşturulan bu kitap, *Garib-nâme*'nin muhteva çeşitliliğini, edebî ve tarihî açıdan, tasnif ve tahlil edebilme denemesidir.

DÜN BUGÜN YARIN YAYINLARI
Ankara Caddesi, Ünal Han No: 21/4
Çağaloğlu, Eminönü - Fatih / İstanbul
Tel. - Faks: +90 212 526 98 06
www.dby.com.tr • dby@dby.com.tr

ISBN 978-625-7471-01-5

9 786257 471015